

3388
Прилог „Српским Новинама“

41.

БИБЛИОТЕКА
ДРЖАВНОГ САВЕТА

НАРОДНА СКУПШТИНА

XII. РЕДОВНИ САСТАНАК

20. ЈАНУАРА 1912. ГОД.

СТЕНОГРАФСКИ ЗАПИСНИЦИ

— ИЗДАЊЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ —

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1912.

НАРОДНА СКУПШТИНА

XLI.
РЕДОВНИ САСТАНАК

20. ЈАНУАРА 1912. ГОДИНЕ

IV. РЕДОВАН САЗИВ
ПЕРИОДЕ 1908—1911. ГОД.

XLI. РЕДОВНИ САСТАНАК НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

ПРЕДСЕДАВАЛИ: ПРЕДСЕДНИК,

Андра Николић,

И ПОТПРЕДСЕДНИК,

Коста Стојановић

СЕКРЕТАР,

Михаило Јовановић

Присутни сва господа Министри сев Министра Војног и Министра Грађевина.

Почетак у 9 часова пре подне.

Председник, Андра Николић. — Отварах XLI. редовни састанак.

Изволите чути протокол прошлог састанка.

Секретар, Михаило Јовановић прочита протокол XLI. састанка.

Председник, Андра Николић. — Има ли примедаба на протокол? (Нема).

Протокол је примљен.

Изволите чути шта је дошло за Скупштину.

Секретар, Рад. Филиповић саопштава молбу Ђорђа П. Цокића, пеш. народника из Ниша, за уважење извесних година службе, које је пронео ван службе.

Председник, Андра Николић. — Изволите чути посланичке предлоге.

Секретар, Рад. Филиповић саопштава предлоге г. Николе Узуровића о изменама и допунама у закону о Државном Рачуноводству, односно укидања чл. 128., и предлог о изменама и допунама у закону о наборима народних посланика од 5. јуна 1903. год. са изменама и допунама од 14. јуна 1910. год., а односно мењања чл. 18.

Председник, Андра Николић. — Изволите чути интерпелације.

Секретар, Рад. Филиповић саопштава две интерпелације: г. Трише Каплеровића на г. Министра Просвете о штрајку у Учитељској Школи у Алексинцу и интерпелацију на г. Министра Унутрашњих Дела и Мин. Војног о грађанским и војним држав. лекарима. (Види обадве интерпелације на крају записника).

Председник, Андра Николић. — Изволите чути саопштења.

Секретар, Рад. Филиповић саопштава, да је г. Министар Војни известио Председништво, да ће на питање г. Николе Васића о пензијати земљишта, на коме је подигнуто државно утврђење, зв.

„Крварник“, одговорити одмах чим прикупи потребне податке за одговор.

Председник, Андра Николић. — Изволите чути извештај верификационог одбора.

Секретар, Рад. Филиповић прочита извештај верификационог одбора новодом оставке г. Вите Радовановића, народног посланика, на посланички мандат, који гласи:

Народној Скупштини

Пошто је у седници Народне Скупштине од 19. јануара 1912. године, на 40. састанку прочитана оставка народног посланика, г. Вите Радовановића, на по том упућена одбору за преглед посланичких и помоћстава, то је одбор по разматрању акта за изборни округ крагујевачки нашао:

Да оставку г. Вите Радовановића треба уважити, а на место његово да дође г. Атанасије Варјактаровић, економ из Јовановца, као четврти са листе г. Сретена Којића, чија листа није исцрпљена, па зато предлаже Народној Скупштини, да г. Атанасија Варјактаровића огласи за посланика, у смислу чл. 93. зак. о избору народних посланика.

За извештаја одбор одређује г. Рад. Т. Филиповића.

19. јануара 1912. год.

у Београду.

Председник одбора,
К. Борисављевић.

Секретар,

Рад. Т. Филиповић.

Чланови:

М. Павловић, Мил. И. Марковић, Пет. Мишић, Драг. М. Јосимовић.

Председник, Андра Николић. — Скупштина ће одлучити, када да стави на дневни ред.

Ја имах дужан одговор г. Агатоновићу од јуче. Питање о селу Дивовцу о одвајању тога села дошло је Скупштини при завршетку њеном 17. маја. Није у Скупштини свршено и ми сматрамо да је та ствар отишла у архиву.

Рад. Агатоновић. — Молим вас, је ли то било у прошлом сазиву.

Председник, Андра Николић. — Да, у прошлом сазиву, 17. маја то питање у Скупштини није свршено и сматрало се да је та ствар отишла у архиву.

Председник, Андра Николић. — Г. Јоксимовић се јавно за питање на Председништво.

Драгољуб М. Јоксимовић. — Ја бих хтео да учиним питање на вас, г. Председниче, и тражим извесно обавештење.

Од пре месец дана целокупно јавно мишљење бави се питањем о кризи. Истина влада се пожурила да те пласове демантује, али јавно мишљење остало је при тврђењу да криза постоји. Како сви знаци говоре, изгледа да је онога пута јавно мишљење у праву: криза постоји. Данас ни за кога није тајна, да су тога ради у двору били наш председник Народне Скупштине, извесни људи из већине и извесни људи из најјаче опозиционе странке.

Синоћ је у владиној органи изишао чланак, који је морао задржавати многе људе, јер из њега се види да се земља налази у очи велике несреће, ма' те не ми смо пред великом опасношћу да се поруши парламентаризам, да се погази Устав и учини државни удар.

Председник, Андра Николић. — Молим вас, г. посланиче, похитајте да формулишете питање.

Драг. М. Јоксимовић. — Ако је тако, онда вас ја молим, да нас све позовете у помоћ да сачувамо парламентаризам, да позовете у помоћ и оне странке политичке, које неки називају реакционарним, а које су сложне с нама да треба чувати парламентаризам. Ако ли је исцад чланка само био лут...

Никола Узуновић. — Молим вас, ја тражим реч за питање о једном чланку „Одјека“.

Председник, Андра Николић. — Ја сам казао г. посланику да вожури и да формулише своје питање.

Драг. М. Јоксимовић. — Ако је чланковисац осетно да ће изгубити власт, онда ћемо му ми издати рецент за болове који су га сповали.

Председник, Андра Николић. — Ја не могу да вам допустим даљи говор.

Драг. М. Јоксимовић. — Ја нећу, г. Председниче, говорити даље, хоћу на крају да молим за једно обавештење од вас, Председника Народне Скупштине: Је ли истина да је Устав у опасности? Стоји ли у истини да је влада у агонији и да је криза настала? И, ако је све то истина, онда вас молим, г. Председниче, да нас изведете из неизвесности. Народна Скупштина не треба да ради послове кад нема пред собом владу. До сад је тако бивало — то су парламентарни обичаји и ја вас молим да о томе водите рачуна.

Ја знам колико је нама стало до чувања и неговања парламентарних добрих обичаја и за то сам упутно ово питање на вас.

Председник, Андра Николић. — Питање г. питача, на жалост, није саобразно закону, јер председник Скупштине може одговарати само за послове у Скупштини. Послови у Скупштини иду

како иду и ви можете о њима питати. Али, кад сте додирнули и питање о кризи, ја мислим да нећу скренути с надлежности пута кад кажем, да криза не може бити а да Скупштина о њој не зна. Влада извештава Председника Скупштине кад да оставку, а Председник извештава о Томе Скупштини се још није догодило.

Драг. М. Јоксимовић. — Ја сам задовољан одговором г. Председника.

Председник, Андра Николић. — Изволите чути даље.

Г. г. Министри имају да одговарају на извесна питања.

Министар Просвете и Црквених Послови, Љуб. Јовановић. — Ја сам добио једино питање од посланика г. Агатоновића, друго питање од г. Радиновића о истом питању, и напоследку, од г. Узуновића такође о истом питању. То сва питања, господо, тичу се једног догађаја у Алексиначкој Учитељској Школи.

Стоји у истини, да је тамо један део ђака престао ићи на часове. Као разлог томе наводи се: недовољно благодјанци. Не иду на часове неки благодјанци, а не иду онег неки, који нису благодјанци.

Ја бих молио г. г. посланике, који се за ово питање интересују, да ми икљоне врло кратко поверење и да ми поверују, да ћу се ја старати да питања, која су се тамо појавила, решим онако, како је то најбоље по интересе школеке.

Односи између ђака и наставника увек су врло деликатне природе. Ти односи су деликатно природе и кад је на часу све мирно а ако се тај мир поремети, они су још деликатнији, и могу се правилно решити само редовним школским средствима. Ако се што год са стране незгодно улете, може само покварити ствар. Ја сам далеко од тога, да сумњам у добру вољу ове г. г. посланика, који се интересују за те ствари и ја верујем унапред, да ће се они кад ја овако одговорам, одазвати мојој жељи, да одложимо разговор о овом предмету за друге прилике и да сачекамо, да се тамо ствар реши редовним путем, а ја се надам да ће се она на крају крајена повољно решити.

Председник, Андра Николић. — Има реч г. Узуновић.

Никола Узуновић. — Тачно је мишљење г. Министра, да су питања ишла само на то и имала намеру, да решење овако деликатних питања задрже само у надлежности, којој она припадају. Тачно је такође, да сваки страж утицај, — а под страним утицајем разумем и утицај професора ван школеке надлежности, — може да буде штетан. Ја сам за овај мах и умирен и задовољан, јер верујем, да ће Министар учинити све, да омогући правилан рад у тој школи и да пресече сваки евентуални догађај доцније, — јер изгледа, да је професорској савету у тој школи, или бар појединим професорима просто навика, да мењају управника те школе.

Ја бих молио, колико у интересу саме школе, толико и у интересу самога места, које готово и живи од те школе и које је толико страдало, да г. Министар што пре прекине овакво стање и да

енергичних мерама на основу закона, а у надлежности својој, учини једном крај овом несносном стању.

Рад. Агатоновић. — Зато што нам је свима на срцу и та школа, о којој је реч, и рад у њој и васпитање њених ђака за онај узвишени васпитачки позив у народу, ја сам готов да се одмах одазовем жељи г. Министра, да не преговорим ни речи о томе тим пре, што сам уверен да ни г. Министру не могу бити овакве појаве у школама нашим пријатне, и што сам уверен да ће г. Министар предузети све потребне мере, да на један благ начин, на начин који неће нашкодити ни тој школи, ни ђацима, утисне један мали неред који је тако створен. Ја ћу се одазвати жељи г. Министра и нећу говорити о тој ствари, али ћу обратити пажњу г. Министру на једну важну околност. Већ три изасланика за кратко време иду у ту школу, да извиде извесне несугласице између колегијума и управитеља и између управитеља и ђака. Значи да неке болести има у тој школи. Каква је та болест и од куда је дошла, које разгребива и подгрена, то је само дужност највише школске надзорне власти, да у њено испитивање и лечење уђе. Ја нећу ни једном рећи да пријудацирам ствар, али молићу г. Министра да одмах одстрани од надзора над тим ђацима алексиначку полицију, која се и сувише ревносно показала у оволе случају, доводећи жандарме чак из Пина. То је апсолутно било непотребно и моје је уверење, да и сами ђаци имају толико обзира према себи и школи, да неће правити nerede, и желим да се конфликт између њих и школске управе расправи на миран и најблажи начин.

Председник, Андра Николић. — Г. Министар Грађевина има да одговори на извесна питања.

Министар Грађевина, Михаило Илић. — Ја имам да одговорим на питање г. посланика Стевана Јанковића.

Председник, Андра Николић. — Г. посланиче, изволите образложити то своје питање.

Стеван Јанковић. — Ја хоћу да ставим питање на г. Министра Грађевина које се састоји у овом. У почетку новембра месеца прошле године убијен је Драгутин Стојановић, председник општине Гор. Топличке у окр. Ваљевском. Одмах кад се то убиство десило противници радикалне странке означили су га као политичко убиство. Означавачући га кривце прваке радикалне странке а стим скоро и целу странку из окр. ваљевског. Трагало се за злочинцима и они су наћи у шаке власти у Куршумлији. Ухваћени су два зликовца: један се зове Милорад Маловановић из Берња среза Добричког округа Топличког, а други Душан Кришевић из Прањана округа Рудничког. Они су дело потпуно признали, признали су да су убили председника општине Гор. Топличке и да их је на то наговорио неки Крета Матић сељак из Планинице у округу Ваљевском. Кад је Крета ухваћен и он је признао да је саучесник у томе убиству, али каже да је он наговорио ону двојицу да однесу од председника општине Гор. Топличке Драгутина 30.000 дин., а није им казао да га убију.

Тај Крета сељак из Планинице припада либералној странци..... (Михаило Ђорђевић: То је

ординарна поветина, узаман се браним!) Кад су зликовци наћи у шаке власти онда начелник срески из Куршумлије морао је да извести г. Министра Унутрашњих Дела о томе да су зликовци похваћени. Ма да је начелник срески из Куршумлије поднео депешу о томе за г. Министра Унутрашњих Дела старешини станице поштањско-телеграфске у Куршумлији неком Ђокићу, овај ту депешу није хтео да прими да је отпрати г. Министру Унутрашњих Дела говорећи ово: да тај начелник срески хоће да се популаризише, да он није провањаво зликовце који су убили Драгутина него је вратио депешу среском начелнику патраг. Начелник срески је морао о томе актом извести г. Министра Унутрашњих Дела, и овај тек после неколико дана добија прави и тачан извештај.

Михаило Ђорђевић. — Кома је упућено ово питање?

Председник, Андра Николић. — Г. посланиче, поставите већ једном своје питање. (Велика ларма).

Г. Ђорђевићу, ја вас опомињем на ред.

Стеван Јанковић. — (настава) Г. председниче, ја мислим да кажем због чега чиним питање. Тај исти старешина поштањско-телеграфске станице још у једној прилици није хтео пријети телеграм од истог срес. начелника, кад су у том срезу убијени два до три човека једнога дана и кад је начелник срес. грађио помоћ од окр. начелства, да му пошаље жандаре за хватање истих зликоваца, Ђокић и онда телеграм враћа, и због тога што овај старешина поштањско-телеграфске станице Ђокић није на време хтео да прими и онај други телеграм, омогућена је зликовцима, који су извршили дело у том срезу, да утесну у Турску и остали су и данас непровађени.

С тога сам упутио ово питање г. Министру Грађевина и тражим да г. Министар насрмат оног старешине поштањско-телеграфске станице поступи онако, како треба да се поступи са чиновницима, који не врше своју дужност по закону, тражећи да ми одговори је ли о томе Ђокићу штогод предузимао:

Председник, Андра Николић. — Има реч г. Министар Грађевина.

Министар Грађевина, Михаило Илић. — На питање господина посланика Јанковића имам.....

Михаило Ђорђевић. — Браните се поштени људи, браните се.

Председник, Андра Николић. — Господине Ђорђевићу, ја вас опомињем на ред.

Михаило Ђорђевић. — На кога је ово питање упућано? Је ли то питање Министру Унутрашњих Дела?

Председник, Андра Николић. — Ја Вас, господине Ђорђевићу, и по трећи пут опомињем на ред.

Михаило Ђорђевић. — Он нема права да говори сада. То није по закону.

Председник, Андра Николић. — Ја Вас, господине Ђорђевићу, и по четврти пут опомињем на ред. Ја нећу трпети да у Скупштини један посланик не да свима осталима посланицима да рале.

Министар Грађевина, Михаило Илић. — На питање посланика г. Јанковића има да одговорим ово: (Чита).

Начелник среза Косаничког поверљивим актом од 20. Новембра доставио ми је, да је 25. Септембра прошле год. у вече послао један телеграм на начелника окружног, у коме тражи жандарме за хватање Вуксана Радовановића, али да му управник куршумлијске поштанско-телеграфске станице г. Ђокић није хтео пријети денешу на отправљање, а да је 20. Новембра прошле године послао пошти куршумлијској једно експрес писмо, у коме је начелник срески поднео извештај о хватању убица пок. Драгутина Стојановића на Горње Топлице, по да г. Ђокић управник није хтео да прими то писмо.

По овој достави начелника среског одредио сам комесара, који је по свршеном целеђењу поднео извештај: а) да је служитељ среске канцеларије доста доносио денешу једне ноћи, ради отправљања, али да је погрешно дунуо на ирозор од себе, у којој спава гашта управничкова, која је служитељу казала, да је доккан за примање денеше;

б) да је доста служитељ доносио једнога јутра писмо и то у два маха — адресовано Господину Министру Грађевина, али г. Ђокић није умео да објасни да је писмо хитно.

И ако комесар подноси овакав извештај ипак сам се из пита целеђења уверио, да до г. Ђокића има кривине, што није хтео пријати хитне дошле и писма од начелника среза косаничког и за то љу са г. Ђокићкима поступити по закону.

Председник, Андра Николић. — Има реч г. Стеван Јанковић.

Стеван Јанковић. — Кад г. Министар Грађевина изјављује да до Ђокића има кривине и да ће га казнити, онда ја сам задовољан његовим одговором, тражећи да са истим по закону што пре поступи.

Председник, Андра Николић. — Г. Министар има даље да одговори на питање г. г. Ракиловића и Јована Стојковића о путу Власотинце — Црна Трава. (Гласови: Ниједан од питања није овде). Онда идемо даље.

Министар Грађевина, Михаило Илић. — Има да одговорим на питање г. Љубе Ђорђевића о подизању воденице г. Косте Станковића ово: Према извештају начелства округа пожаревачког власт среза хомолског предузела је законе мере, да се народни посланик г. Коста Станковић саслуша и даље поступи по закону.

Љуба Ђорђевић. — Задовољан сам одговором г. Министра.

Министар Грађевина, Михаило Илић. — На питање г. Светозара Богдановића о плановима за чачанску гимназију има одговорити (чита):

„да се планови за ову зграду израђују у министарству грађевина. Скица за ову зграду израђена је била још у марту месецу ове године, када су је представници округа чачанског и директор гимназије прегледали и усвојили. На основи те скице требао је после да се изради дефинитиван план и састави предрачуни коштања ове зграде. Но у томе времену је настала потреба да се што више посвети довршењу планова и предрачуна за дом

Народне Скупштине — те је услед оскудице радне снаге израда планова за чачанску гимназију одложена (обустављена).

Сад пошто је настала могућност да се и сви остали заостали послови израђују — ја сам наредно, да се на плановима за ову гимназију ради без прекида, како би били готови још почетком идуче године — а најдуже до краја фебруара.

Ови ће планови бити готови и послаће се одмах на одобрење.

Светозар Богдановић. — Задовољан сам одговором г. Министра.

Председник, Андра Николић. — Изволите даље, г. Министре.

Министар Грађевина, Михаило Илић. — На питање народног посланика г. Стевана Новаковића о мосту преко реке Млаве у Петровцу и о нивелационим плановима вароши Петровца част ми је одговорити следеће.

Што привремени мост преко реке Млаве у вароши Петровцу који је после поплаве у 1908. год. са 8 м. ширине подигнут није до данас замењен новим сталним мостом, поглавито је узрок што од тога доба није имало кредита ни у окружном ни у државном буџету, јер познато је свакоме да је тадања поплава уништила готово све мостове преко реке Млаве и Пека, на и преко осталих мањих речница у округу пожаревачком, и са кредитом за ваставањање саобраћаја на свима однетим мостовима једва се стигло да се подмире све хитне и најважније потребе.

Наредићу да се у што краћем року састави пројекат за израду новог сталног моста у Петровцу и ако у окружном буџету буде одобрена довољна сува за његово грађење, наредићу шта треба да се са грађењем новог моста отпочне у припомоћ кредита по буџету Министарства Грађевина.

Што се тиче пак нивелационих планова вароши Петровца, они се не налазе у Министарству Грађевина, као што тврди г. посланик, већ су при грађевинском одељку округа пожаревачког, где су послати од стране општинског суда ради сравњења и контролсања истих на лицу места од стране окружног инжењера.

Председник, Андра Николић. — Има реч г. Стеван Новаковић.

Стеван Новаковић. — Као што видите из мога писменог питања, ја сам га умесно поставио због тога, што је од прошле године тамо направљен привремени мост 3 метра ширине, што је веома мало за саобраћај, који је тамо немога јак. Како сам из одговора г. Министровог видео, да ће наредити да се што пре то поправи, ја сам његовим одговором задовољан. Што се тиче планова нивелације ја морам онде да протестујем због тога, што ти планови стоје у Пожаревцу на полици код тих инжењера, а они су међутим веома потребни вароши Петровцу и због тога, што је већ одређена лиценција за израду једне јавне грађевине у Петровцу и због тих планова та се зграда није могла задати. Стога молим г. Министра да потражи телеграфским путем да се ти планови што пре пошаљу, те да их Министарство Грађевина прегледа и одобри.

Министар Грађевина, Мих. Илић. — Имај да одговорим на питање г. Мих. Радивојевића (*Чује се*: Није ту.)

Председник, Андра Николић. — Изволите одговорити на друго питање.

Министар Грађевина, Мих. Илић. — Имај да одговорим на питање г. г. Дијитрија Илићанића и Пејче Цветановића. (*Чује се*: Није ту.)

Председник, Андра Николић. — Прелазимо на дневни ред. Прва је тачка дневног реда претрес законског предлога о изменама и допунама у закону о средњим школама.

Молим г. известиоца да заузме своје место.

Известилац, Урош Домовић прочита пројекат закона о изменама и допунама у закону о средњим школама и одборски извештај по овом пројекту. (Види саставак XXXIV и XXXVI.)

Потпредседник, Коста Стојановић. — Господо, приступићемо начелном претресу овога пројекта.

Има реч г. Министар Просвете.

Министар Просвете и Црквених Послова, Љуба Јовановић. — Господо, ја мислим да би мало који други доказ био потребан да се покаже, како нам живот у последње време збиља нагло напредује, поред факта што у просвети имамо готово све нове законе. И закон о основним школама, и закон о средњим школама и закон о универзитету не броје деценије живота него свега по неколико година, — а међутим сваки ће вам просветни раденик, и остали људи, који се ближе занимају просветним питањима, признати да у свима тим законима, а ако су, тако рећи, јуче донесени, има празнина, има недостатака, које треба што пре поправити.

Ми с тим, господо, свакојачко можемо бити задовољни, јер је то знак који показује, да не само што нисмо у опадању него нисмо ни у застоју, већ у осетном и видном напредовању. Али то има, разуме се, и своје неагоде и своје тешкоће: неагоде су и тешкоће у томе што се ми морамо тако брзо враћати на питања, која смо тако скоро сматрали да смо их решили и онет их узети у поступак, а то све изазива тешкоће и жртве, а у садашњим пак приликама, ја ћу то отворено признати, није лако земљи и народу то подносити. Зато сам ја и сматрао да у томе погледу треба да будемо неона обазриви и да се задо олавамо са оним, што се мора сматрати као неопходно и да се, као што рекох, ограничимо на оно, што нам је у садашњим приликама, а за краће време, најпотребније.

Ја сам, господо, зато и изабрао пут да не спремим измену целих закона и ако су се раније биле почеле спремати такве измене. Један од мојих претходника — да се задржи само на закону о средњим школама — одредио је пре три и по године једну комисију да изради сасвим нов закон о средњим школама. Ја сам мислио, из разлога које сам вам споменуо, да ми се треба ограничити и ствар што скромније пред вас понети. Али, господо, кад сам рад да такви свој поступак сведем на што уже границе, ја ово што износим пред вас морам сматрати као меру која има да подмири неодољиву просветну потребу. Такво ми сматрање на-

меће моја дужност и ставље ствари у струци, према коме се ја имам управљати.

У осталом кад је реч о закону о средњим школама ја се не морам много заузимати и ту ми потребу доказивати, јер се из ове Народне Скупштине толико пута до сад дигао глас о тој реформи, да бих ја сад доказивао једну стару и већ доказану ствар. Па ипак због оне господе посланика, којима то питање није довољно познато, а који се ипак ипак интересују, а и ради оних који то питање више проучавају као и ради осталих чинилаца, који воде рачуна о нашем раду, ја ћу се потрудити, али увек старајући се да будем кратак, да изнесем главне разлоге и главне потребе којима ми данас падамо на сусрет. Само пре свега рад сам да један неспоразум, који је могућан, уклоним. Могао би ми се поставити питање: зашто ја испред свих осталих просветних питања стављам на дневни ред ово питање? Ја ћу вам пре свега, господо, казати, да није ово баш прво питање које ја постављам, јер ми смо већ свршили нека питања, која сам предложио и хвала вам што сте те моје предлоге усвојили.

Од свих питања може бити да ово није најбрже, али несумњиво да нема ниједног питања чија се потреба решења осећа као што је код овог пита, и зато што се осећа таква потреба, ја сматрам да је разумно од стране законодавствене, да оних потребала, које се у тој мери осећају као што је ова, првенствено и излази на сусрет. С тога ја, господо, излазећи тим потребама на сусрет пред вас, рачунам да ћете томе као и осталим предлозима, са којима ја будем излазио, поклонити неку такву пажњу, изићи на сусрет и помоћи ми у њеном остварању.

Али, као што сам рекао, рад сам да, и због тих могућих несугласица, кажем неколико речи: зашто одмах не износим измене у закону о народним школама, или цео закон о народним школама. Разлог је врло прост: што је питање о средњим школама, тако рећи, већ сазрело и за Скупштину и за мене. Ја сам се овим питањем и раније бавио, и ви сте се бавили више, и уверен сам да нећемо наићи нигде ни на специјално питање, на коме се нећемо сложити. Према томе ја не знам, зашто бих то питање одлагао.

Међутим, са питањем о народним школама није тако. То је пре свега врло деликатно и тешко: оно је последње решено код нас и сви смо сматрали да је добро решено, а сад видимо да није у свему добро решено. Предлога за његово решење има, али је тај предлог по пореклу мало једностран, управо то решење спремили су сами учитељи. Они су истина позвани да решавају, али нису они једини, који имају то питање да решавају. Ако ико други Министарство Просвете треба да буде спремно, да оно има решење тога питања, али таквога решења, кад сам дошао за Министра, нисам затекао. Не само то, него и учитељи нису били готови; они су у августу месецу у својој скупштини били готови са својим предлогом, па има и међу њима неслагања. Али, господо, запитање о основним школама, није довољно решити закон о народним школама; то је питање много компликованије и шире: и ако хоћемо да га решимо како

треба, mi moramo nekoliko drugih pitanja da resimo. Ja nisam rad da se zadržavam na ovome i s toga hu ukratko spomenuti ono što je glavno. To je pre svega pitanje o Učiteljskim Školama. Mi moramo prethodno spremiti učitelje, a učitelje možemo spremiti samo kroz Učiteljske škole, ali ni za Učiteljske Škole ne možemo imati dovoljno kandidata, ako nemamo dovoljno ljudi četvrtoga razreda gimnaziје. I to je jedan razlog, da prvo resimo pitanje o gimnaziјama, ako hoćemo da spremimo ljude, koji ће после бити учитељи.

Ali vi znate kakve су тешкоће за рад у основним школама због оних материјалних потреба школских, о којима имају да се брину самоуправна тела. Ја не бих хтео да вам све то приносим, јер би ме врло далеко одвело, али кад хоћемо правилно да решимо то питање, ми имамо да узбиремо два пута: или да држава прими на себе све то, — а то значи да прими на себе једну велику финансијску жртву, за коју се морају наћи извори, или, господо, може бити друго решење: може се задржати принцип сарадње самоуправних тела на просвећивању народном кроз основне школе, али онда не сме остати без измене садашње законодавство о самоуправним телима: има шта у том погледу да се ради и у закону о окружним и срезовима и у закону о општинама, а нарочито у закону о самоуправним финансијama, јер ништа не вреди кад општина, и срез, и округ учине са своје стране све што треба за школу, па кад се нађе један чиновник у Министарству Финансија, те за потпис Министарства спреми решење и пребрише све, што се тешком муком спремило за школу. (Одобравање). Има ту много што шта да се ради, и то све да се спреми наша је дужност, неминува дужност. Ми се не смејемо склонити од тога факта и закључити пред њим: да стоје стотине хиљада српске деце без школе. Ми нашу беспримерну неписменост морамо искоренити и не смејемо жалити никаквих средстава да то зло уклонимо. Али, да то постигнемо и уснемо, ми морамо дело питање узети преда се свестрано и наћи му свестрана лека.

Као што видите, господо, ето разлога, зашто nisam готов са тим предлозима, а претходних радова nisam нашао. У главном знате шта сам све радио за ово време и, према томе, ово што имам готово и изнео сам прво пред вас.

Ипак може неко казати, а свакојак наћи ће се који, па ће рећи, да ово што радимо, радимо просто под утицајем локалних потреба, ситних интереса варошких, напавачких. (Један глас: И да је пред изборе), а може неко казати да је то и пред изборе. — Хајте да видимо, је ли ово ситна ствар или није — да видимо је ли то локално питање или није, него општите. (Уроч Ломовић: То је народни интерес).

Ја hu о томе изнео факте и оставити да ви одговорите на то, а ја не морам одговарати.

Србија је 1873—4. школске године, тачке, пре Турског Рата, имала државне средње школе: у Алексинцу, Књажевцу, Лозници, где их данас нема и у многим местима, у којима и сад имамо средње школе. После Рата, господо, она је већ 1878—9. школске године отворила средње школе: у Свила-

јинцу, Великом Градишту, Горњем Милановцу и Параћину где их сад немамо. Од тога времена до данас није основана ниједна средња школа у новом коме месту, а у старим јест, него је напротив укидана. Ја нећу да говорим о том укидању; ја сам и раније мислио да је то било погрешно, али је то било учињено, и што је онда погрешно учињено, наша је дужност да то сад поправимо.

Да ли смејемо оставити и даље целу дринску границу, целу велику водостају Дрине, у колико је у границама наше крајевине, без икаквога већег просветнога центра, без и једне просветне установе изнад основне школе?! То мислим да не смејемо! (Живо одобравање). И кад ништа друго не би говорило у корист подпошења овога закона, ја мислим да је то довољно, па да кажем: да исеу у питању овде лознички грађани, или параћински, него је ту у питању национални интерес, онако исто као што је национални интерес кад је у питању могућност: да се обнове гимназије у Свилајинцу, Великом Градишту или отворе нова у Турперији, као што је велики интерес да један по историји зватан округ, као што је руднички, добије средњу школу, да један такође зватан округ, као што је топлички, добије једну средњу школу. (Шагор!). Да будемо начисто! И то топлички је један од граничних округа, један округ који је у почетку био готово пуста, непаселен, али је у току времена постао један од насељенијих, један у привредном погледу од значајнијих и јачих округа, и који заслужује да му запалимо једну просветну лампу, јачу, већу, сјајнију него што је сама основна школа. Имајте на уму само састав становништва тога округа, одакле је све оно дошло и зар није онда потребно, да ту буде један просветни регулатор, који ће прикупити у једну целину оно онако етнички разноврсно становништво?

За мене довољно би све било ово, па да се заузмем до краја за решење овога законскога предлога. Али, господо, изволите погледати још нешто! Допустите ми да упоредим стање наших средњих школа 1880. са 1910-ом годином! Онда смо имали 25 средњих школа — данас имамо 20; онда смо имали 183 наставника — данас их у 20 школа имамо 368. (Миле Радојковић: Да, повећава се број наставника!) Повећава се број наставника у смањеном броју школа и то ништа не ваља! Јер, каква је последица овога? Последица је та да ми данас у једној школи имамо толики број ученика, да ту не може бити васпитног рада, васпитања ученика, а, господо, васпитни рад наставников је толико исто тежак, а врло често још важнији, него онај чисто наставни рад.

Ми смо међутим 1880. године у једној гимназији имали непуних сто ученика, а данас имамо, у округлој цифри 440 ученика. Данас имамо око 4½ пута више ученика у једној школи него онда. Онда је на једног наставника долазило нешто више од 13 ученика, а данас долази 24 ученика. Према томе, наставницима је данас много теже радити. Ја нећу да штедим наставничка плућа, али, господо, наставници немају могућности да утичу на своје ђаке, да их спреме, како ми желимо да нам деца буду. Дакле, у том погледу је горе стање него пре тридесет година.

I
гих
поти
посл
у ш
се и
исто
дите
неис
овде
потр
тога
Ево
ближ
да
ђака
нига
пује
при
ској
и С
при
вољ
није
госп
као
стој
ред
има
778
или
у и
још
разу
исти
мест
вид

128
зна
у 8
виш
гим

про
а и
а је
је ј
они
су
себ
ми
има
нос

Ви
рил
нам
нос
каж
нам
ште
са

Господо, још има један разлог. Ми нити имамо тих гимназија у унутрашњости, то су највише непотпуне средње школе са 4 или 6 разреда. Шта су последице тога? Последице су двојаке.

Једна је последица да деца настављају учење у школи где нису почели учење, а то не виља, јер се најбоље учи онда, кад се учи непрекидно у истој школи. Исто тако деца остављају своје родитеље и рођаке на иду у невољну средину, а та невољна средина то је у главном Београд, а шта овде у моралном погледу често бива од њих, није потребно да вам говорим!

Али, господо, има још нешто, што је последица тога недостатка виших гимназија у унутрашњости. Ево да видите. Кад би потпуне гимназије биле ближе ђачким родитељима, ближе ђацима, не само да би више ђака полазило у школе, него би више ђака и свршавало школе. Ми имамо факт, кога нема нигде у свету, да мноштво ђака пропада, не довршује школу. Ја ћу вам изнети на упоређење наше прилике не са приликама у Француској и Британској, већ са приликама преко Саве, у Хрватској и Славонији. Рећи ћете да су они у повољнијим приликама. Па, господо, јесу ли они доиста у повољнијим приликама? — У неким јесу, у неким нису. Да се још запитам, јесу ли они у такој мери господари просветних прилика и судбине своје деце, као што сте ви, и ако у неком другом погледу стоје боље? Па да видимо, како стојимо, кад упоредимо Србију са Хрватском и Славонијом. Код нас има 2288 ученика у првим разредима, у петом имамо 778 ученика или 33,57% а у осмом разреду 367 или 16,04% од оног броја, колико их пође у школу, у први разред гимназије. — У женским је школама још страније. Тамо свега 6,14% дође до осмог разреда. У Хрватској, напротив, у први разред дође петина колико и код нас, 33,49%, али у осми, место 16%, стигне 22% и нешто више. Тако дакле видите да читава 7% они боље стоје.

Али да узмемо овај други случај. Ми имамо 1280 ученика у 4 разреду а у 8 разреду 367. То значи 28% а то значи да сваки четврти ђак стигне у 8 разред. А код Хрвата је 38%, дакле, 10% више сврше школу од оних, који су у 4 разреду гимназије.

Ви видите, господо, колико код нас ђака уснут пропада. Од тих ђака један део оде у стручне школе, а ви знате колико мало стручних школа ми имамо, а један део тих ђака оде у живот практично, и то је још најповољнији случај. Али има један део од оних који пропадају уснут и то су они ђаци који су сметња, несрећа друштву, породици а највише себи. Дакле, господо, и то је један разлог по коме ми ако хоћемо да водимо право старање које морамо имати о државним пословима, морамо дати могућности да се повећа број садашњих средњих школа.

Али има још нешто о чему желим да говорим. Ви врло често чујете и ви сте врло често говорили, како ми немамо оваких средњих школа какве нам требају. Ви сте често говорили: ове средње школе спремају само господу, и ја бих вам могао казати по својој уверењу да није ништа штета што нам школе спремају господу, али врло је велика штета што нам спремају само господу, и ја надам се са предлогом по коме средње школе имају да спре-

мају и за живот. Поред овога што сад средње школе раде оне ће имати да уносе више стручности, више разноликости; имаће више да се прилагоде потребама живота колико општим, толико и местним и да према томе подири оне потребе, о којима смо мало час говорили.

Ја сам у томе смислу у предлогу законском о уређењу Министарства Просвете у споразуму са Министарским Саветом увео одредбу, да ће код Министарства Просвете од тада кад се закон оствари потпасти и стручна настава.

Зашто сам то учинио? — Ми смо и до сада имали разна Министарства која треба да се старају о тој стручној настави али шта је било? — Сва та министарства нису засновала а како ли подигла нашу стручну наставу. И како могу да развију ту стручну наставу, кад немају ни с чим ни с ким. Они узимају исте професоре за стручну наставу из средњих школа са којима ми радимо. А ми ћемо се у будуће постарати и спремити да универзитет буде општа научна културна жижка, да спрема раднице наставнике за разноврсне гране и потребе народног и државног живота. И желим вас замислите, је ли природно и шта је природније него да под истим министарством просвете под којим је технички факултет универзитета, буду и техничке средње школе и техничке ниже школе.

А ми дакле како стојимо са тим средњим и нижим наставничким особљем?

Ми у опште тих наставника немамо, као што немамо ни таквих школа. Ми имамо поједине популизе и, пр. г. Андоновића или г. Буковца који сами за свој рачун раде, а Министарство Привреде иде својим старим путем, па тако исто и Министарство Грађевина иде својим путем. Ова два Министарства не старају се о томе, а зашто се не старају? — Не старају се зато што су тамо у тим Министарствима инжењери, архитекти, пољопривредници, рудари, шумари; они немају последице наставничке па да се о школама брину. Трговачка је школа њима често наиваст, са којом не знају шта да раде; просветним радницима та школа не би била никаква парочита тежкоћа ни непријатност него обичан посао, којим ће се бавити и вена читања решавати.

Зато, господо, ја мислим да је потребно да ми ову нашу просветну радњу тако проширимо, да је начинимо разноврсном и у томе погледу ја намењујем знатну улогу средњој школи. Овде зато има у предлогу један члан, где се предвиђа да ће се према месним приликама и потребама моћи наставни план на разне начине удељивати и да ће се моћи прописивати т. зв. бируркација и засебни тегајени, где ће ђаци моћи да бирају хоће ли слушати један предмет или други, према томе за шта се спремају и зашта их родитељи намењују. И онда, кад могу тако да бирају мислим да ће и многе гране нашег народног живота друкчије стајати, а онда ће природно отпасти и онај досаданљи разлог да не треба школе да спремају само дену за господу.

Али поред тога што ја сматрам да је у овом закону главно и што највише одговара оним жељама, које сте више пута искаивали, има и у том предлогу других измена. Ја ћу, господо, ако затраже г. г. посланици код свакога члана дати

потребно обавештење, a то ће чинити и г. извештач: зашто се каква измена предлаже, али овде ми допустите, да вам још три ствари из дела посла нарочито истакнем.

Једне, господо, можемо назвати техничким изменама и то су, господо, четио стручне, „професорске“ измене појединих одредаба старог закона у интересу бољег рада у школи. Ја ћу, ако допустите, да наведем један пример. Многи од вас зна, да деца дођу и уишу се у школу око 10. августа, па онда чекају до краја августа, да би почела пћи у школу. Може ли бити што убитачније, што горе од овога, да јак дошавши од куће база неиници од родитеља, без надзора, без посла, што је најглавније, читавих 15 и 20 дана па и више? Овим се предлогом та ствар на један прост начин решава и пресеца. Таквих поправака има неколико. Ми данас имамо овај свет: довољно је да дете, које је лено свршило 4 разреда гимназије, на „малој матури“ надне ипр. из викачког језика, и ако је у току године изнело сведоџбу да је добар јак из викачког језика, и да мора поновити разред. То је једна велика неправда, да се једном детету не да да понови испит после три месеца онако, као што се великима даје право да, кад надну на „великој“ матури из два предмета, понове испит после три месеца. Таквих ствари, понављам, овде има поитише и ја вас молим да верујете, да смо унели наше најбоље наставничко знање спремајући те измене. (Чује се: Има ли каквих побољшања плата?),

Има, али ја ћу оставити да о томе разговарамо опширније код појединих тачака кад дође то време, а сад ми допустите о томе само једну ствар. Управо овде оно што је у том погледу најглавније, где се видно повећана плата, то је плата сунлената. Како стоји сад са платом сунлената? То су једи универзитета који су положили испит диплошки и они сад имају 1.500 дина. То је једна плата за 3—5 г. док не постану професори, јер они морају да полизу професорски испит па да постану професори и добију 2400 динара. У сваком случају као сунленти морају провести три године са 1500 динара. Стари лицеј био је пре седамдесет година по рангу европског оно исто, што је сад 7 и 8 разред гимназије, а 1841. год. височајшим наређењем одређена је плата сунленту 400 талира. Па ево, господо, и једно височајше решење о постављању сунлената у Великој Школи и гимназијама од 14. јула 1861. год., премаотписан је Филип Христић, а потписано кнез Михаило: „При авдеју и гимназијским заведењима обично је до сада каква изражљена катедра попуљавана лицем, које је одмах уживало сва благодетјација редовног професора. Како се пак показује, да би једно због економије, а друго и поради саме ревности у предавању корисно било, да се у речи стојеће катедре кад се узрадне могу поупити заступницима или сунлентима, док би се потом видело, хоће ли исти заступници или сунленти свом одредењу потпуно одговарати, то сам Ја, на предлог управе просвете од 8. тек. месеца Ц.Н. 1428 и сагласно са саветом од 9. такође тек. мес. № 1400, решно и решавам: да се при лицеју и гимназијским заведењима на сваку изражљену катедру, кад се за добро нађе, може књажевски пренисом поставити заступник или сунлент, и то за лицеј с го-

динњом платом од 450 талира, и за гимназије од 350 талира.

А то је, господо, кад се превеле на динарски тецај 1.768:20 дина. Ја вам, господо, предлажем света 37:80 дина, више, и ако сви садашњи сунленти имају много веће квалитивације него ондашњи професора, а да и не говорим о данашњој тронарнини, монополима, о порезу, о већој скупоћи, и о већим потребама. Ја вам остављам да то ни цените, и ако паћете да није право, ни нелојте усвојити.

Али, господо, још има нешто треће овде, поред тога, о чему сам до сада говорио, а што је и важно и знатно, и на шта ја морам да вам обратим пажњу. По досадашњем закону, женска су се деца у државним средњим школама могла образовати само у београдској гимназији, а по другим, у унутрашњости нису могла бити примљена. Ви знате с коликим су жртвама поједини родитељи подигли неколико средњих женских школа у унутрашњости.

Моје је мишљење, да нема државних разлога да се на томе остане. Моји су разлози у том погледу врло прости. Ми смо иначе мали народ, и нама није то свеједно хоћемо ли читаву половину нашег народа и друштва оставити у заливтености, или ћемо и њих моћи спремити и увести спремно у борбу за националну утакмицу.

Ми не смемо остављати наш женски свет као буде у харемима само ради рађања деце и ништа више, без икаквог јачег утицаја на данашњи живот.

Кад, господо, ово кажем, ја сам далеко од тога, да нашим женама намењујем оне улоге, какве ит се спремају на северу и на западу Европе. Али ја сам одлучно учинити, да наше женске, кад одрасту, могу да врше достојно своја два главна задатка: да буду достојне српске мајке и добре другарице својим мужевима у животу. Ја хоћу да оне по својој памети и по школској спреми стоје тако високо, да могу васпитавати своју децу, да јој могу осветљавати разум, те да се не деси оно што се данас готово редовно дешава, да дете од 11—12 година буде знањем паметније од своје мајке. Јер је врло право, кад деца у тим годинама испредјаче испред својих родитеља и сматрају себе за паметније и од оца и од мајке. Кад то постоји у једном народу и у једном друштву, онда се не треба чудити, ако у њима ствари пођу наопако.

Исто тако, као што је потребно да жена као мајка буде на висини положаја, потребно је, да жена и као друг своје мужу буде спремна, да може разумети његове тежње и његове потребе, а то проста жена, без школовања, не може учинити.

Ми не можемо све српске жене спровести кроз целу средњу школу, али дајмо могућности, да кроз школу прођу оне, које буду у приликама да могу проћи, па да се тиме диже опште стање наших женскиња, те ће тако оне, које буду паметније примером својим друштвој подетицати и водити остало женскиње, него ли оне такозване госпође, које се разликују од осталих жена само по скупљим пеширима и хаљинама, по већим претензијама и мањом скромношћу, а не по чему стварном, што би оне бољег требале да имају.

А кад наше женскиње буде онако, као што рекох, кад услемо у томе, ја мислим, да ћемо не-

лики и предло: разреди као и

Али рати и нису и требне ја сам и плат треби т женски основн у масн Женск била о нам на поред четври рају д старим баве да већ

Ја дело о ствари предло на рас Пр челу п По реч г.

Ма спадан школи, пројек врло који ј нас в итали месту, оних са дан лије б рода ако до пројек оно ш закон година и неир што ре рузи о до гад школа фондов плаћају лежко, па пла окруан и држа делу не смо сви да нећу делу Св оти

лики народни посао свршити. Ја сам, господо, предложио зато, да се жешкој деци до краја IV разреда отвори потпуни приступ у средње школе, као и мушкој деци.

Али, кад сам то учинио, ја сам се морао старати и о васпитању и о настави те деце. Зато нису довољни само наши професори, него су потребне и женске наставнице и одмах услед тога ја сам се морао бринути и о регулацији положаја и плата женских наставника. Да вас уверим о потреби тога, ја ћу изнети само ово: Садашње стање женских наставника регулисано је било на тој основи, што су наставнице Више Женске Школе у нас имале као квалификације 6 разреда Више Женске Школе и према томе њима је и плата била одређена. Али сад ми треба да тежино, да нам наставнице буду са свршеним факултетом, дакле, поред још два свршена разреда средње школе и четири године факултета, т. ј. два пута више морају да пробаве у школи, него што је било са старим наставницама. И кад оне имају, да пробаве два пута више у школи, онда је природно, да веће квалификације повлаче и веће плате.

Ја сам, господо, сматрао за дужност да вах дело ово питам у главним цртама изнесем, како стварно постоји. Што се тиче појединости у овоме предлогу, као што сам већ казао, ја вам стојим на расположењу.

Према томе ја вас молим да овај закон у начелу примите.

Погаредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Максим Сретеновић.

Максим Сретеновић. — Господо, и ако не свадом у даровите говорнице а ни у стручне по школи, ја бих ипак могао много да говорим о овом пројекту: али после говора г. министра који је врло лепо овај предлог скупуштину препоручио, а који је потпуно већ неколико година од стране нас већег броја посланика из народа који смо имали до пре десет година гимназију, ја на првом месту, — који сам преставник једног од оних места, оних крајева округа, којима је неправда учињена са данашњим законом о средњим школама, најтоплије благодарим г. министру који је чуо глас народа преко нас народних преставника, што је и ако доста касно поднео овај пројекат, што ће овни пројекат колико толико учинити да се поправи оно што је садашњим законом поремећено. Садашњи закон о средњим школама донешен је пре десет година у доста нередовним приликама, па зато је и неправичан као и многи други. Њиме је, као што рекох, учињено то да су многи крајеви и окрузи остали без средњих школа, и ако су их онда до тада имали. Тај народ који је остао без тих школа плаћа више од 50 година и узлаже у школске фондове и порезе за све школе у Београду, које плаћају и остали крајеви. Наш Устав лепо је обележио, да су сви Срби пред законом једнаки, па ипак видите да су многи крајеви и многи окрузи под теретом свију државних дажбина и државног и школског приреза, а школе за своју децу немају, те само то казује да се не ради да смо сви пред закон једнаки. Дакле, као што рекох, да већу много говорити о овом предлогу и молим челу Скупштину без разлике на политичку боју, да

у интересу нашег народа који је остао без школе толико година, после овако великих разлога г. Министра, прими овај предлог, јер мени изгледа, а и свима вама да смо при крају нашег рада и да се страшно плашимо, да се Скупштина не одложи, закључи или не распусти а не дође до другог читања, чиме би се увредно огромно велики број народа и ми сви посланици места и округа где је било средњих школа до пре десет година на су укинуте. (Више велики број: тако је). Што се тиче појединих замерака то можемо ми доприје поправити, јер и сам г. Министар претaje на то, али главно је да ми примамо овај предлог како га је г. Министар предложио и да гласамо још данас о њему, те да би тај пројекат за по дана постао законом, чиме ћемо доказати народу да што год о његовим потребама бринемо, јер је наш народ велики школског образовања, које се у последње време сабија у Београд, где је нама из народа скупо и негодно школовати децу ван нашег округа.

Гласају у начелу за овај пројекат и поново све вас молим да то учините. (Више: тако је).

Погаредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Никола Узуновић.

Никола Узуновић. — Господо, и ја се придружјен молби и апелу г. Сретеновића, да по овоме законском предлогу у начелу не треба водити никакву дискусију баш и ради тога, што је потреба за доношење овога законског предлога толико јасна и што је реч г. Министра пројектанта била толико убедљива, да би ми само ометали ствар ако би у начелу опширну дискусију водили.

Многе те молбе и апела имам да учиним још један апел, да умолим прво вас, народне посланике, као главне чиниоце за омугућавање пријема овога закона и друго владу и све остале факторе, да ако и треба каквог етера данашњој ситуацији, треба јој га дати да би овај закон могли примити, а одмах затим да би дали могућности да се прими и други закон који је на дневном реду, закон о побољшању стања нашег судског особља, који такође треба да се прими и који је веома потребан да се још одмах донесе, јер је крајње време да Скупштина приведе и у дело своја обећања: да се низем судског особља помогне, јер оно то заслужује и по школи а још више по своме раду.

Погаредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Милан Петковић.

Милан Петковић. — Ја сматрам да не би било zgodно да ово задовољство пропустим, како изгледа, радикали су у последњем моменту почели да поклањају озбиљну бригу просвети.

Србији и српском народу, збоља, неопходно је потребно да се просвети у свима слојевима својим, да би могло бити контроле у свима постовима, који се у нашој земљи сада раде, без озбиљне контроле које би требало да буде. Човек просвећен најбољи је судија за сваки поступак и владе и Народног Представништва и сваког чиниоца у овој земљи, и ако се нешто у томе правцу ради, наметно се ради. Напазим да се требало још раније сетити да се народ просвети. Сматрам да свака школа, која се подиже, потребна је и да је и најгора школа боља него ли никаква. Према томе кад је г. Ми-

пистар Просвете био вољан да ово изнесе и овако пажљиво образложи, а Народна Скупштина вољна да се овај пројекат прими, свакако ја бих учинио погрешку, ако то своје задовољство не изразим, кад не бих замолио Народну Скупштину да овај предлог законски одмах прими.

Поглављеник, Коста Стојановић. — Претрес је у начелу завршен. Има реч г. извештач.

Извештач, Урош Ломовић. — После говора г. Министра Просвете и Црквених Послова ја налазим да су били изишши говори ове тројнице говорника, јер је расположење и тражење Народне Скупштине за ове последње четири године толико очигледно, да је овај законски пројекат потребан и да га треба без дискусије пријети. Да у овоме законском предлогу неча ништа друго него само измењен чл. 4., у коме је омогућено да и она места која немају гимназије ову добију доводно је, па да се овај предлог прими, зато којим Народну Скупштину да без даље дискусије прими овај предлог у начелу, а у јединствима ако ко шта буде имао да пријети, нека се јави за реч, па ћемо о томе разговарати.

Поглављеник, Коста Стојановић. — Господо, начелни претрес је завршен и приступићемо гласању. Ко је зато да се овај законски пројекат прими онако, како га је г. извештач прочитао, гласаће за, а ко је зато да се овај законски предлог не прими гласаће против.

Молим г. секретара да изволи прозвати г. г. посланике.

Настаје гласање.

Секретар, Стеван Јанковић прозива посланике да гласају и они су гласали онако:

Гласали за:

Алекса Жујовић, Алекса Трајковић, Андра Пљочић, Андра Ј. Цветковић, Анта Радосављевић, Антоније Мугановић, Богдан Ј. Јанковић, Вождар Ц. Јелчић, Боривоје Поповић, Будимир П. Самуровић, Васв М. Гавровић, Добросав Петровић, Драгић П. Самуровић, Драгољуб Војиновић, Д-р Драгољуб М. Павловић, Ђока С. Стојковић, Ђорђе Рајчић, Живојин Рафановић, Живојин Хадић, Нико Ивковић, Илија Илић, Д-р Илија Коловић, Јакон П. Чарбић, Јеротије Лукић, Јован Ђ. Татић, Јосифе Бојиновић, Јоца П. Јовановић, Јоца М. Селић, Коста Борисовљевић, Коста Стојановић, Љубомир Ђерисавић, Љубомир Ђорђевић, Љубомир Јовановић, Љубомир Марковић, Максим А. Сретеновић, Марко П. Трифуковић, Мелентије Божовић, Прота Милан Ђ. Ђурић, Милан И. Марковић, Милан Петковић, Миле Петровић, Миланко Петровић, Милосав Ђ. Радојковић, Милош Рајић, Милош Трифуковић, Милош Ф. Ђосић, Милун Малћанин, Милутин Драговић, Михаило Ђорђевић, Михаило Јовановић, Михаило Милић, Михаило Срећковић, Настас П. Петровић, Николаје С. Малегић, Никола Живојинић, Никола Т. Узуновић, Павле Д. Маринковић, Паули Ђорђевић, Петар М. Дидић, Петар Милић, Радосав М. Митровић, Радомир Т. Филиповић, Радосав Агатоновић, Рава Илић, Сава Радековић, Светозар К. Поповић, Светозар Михајловић, Сотир К. Илић, Сретен В. Којаћ, Д-р. Станојло Вучевић, Станча

Виденовић, Стеван А. Јанковић, Стеван Поваковић, Стојан Новаковић, Стојан М. Протић, Стојан Д. Рибарац, Тодар Стојановић, Урош Бркић, Урош Ломовић. *Свега 79.*

Гласали против:

Алекса Ратарац, Аритон Марковић, Благоје Антић, Благоје М. Илић, Јован М. Васић, Коста Станковић, Милеја Батинић, Милосав Ж. Чолић, Михаило М. Чолић, Никола Цаквић, Пауле Рукић. *Свега 11.*

Нису били на гласању:

Андра Ђорђевић, Атанасије Продановић, Веља Вукићевић, Вита Радовановић, Владимир Радаћ, Војин Ђурковић, Д-р Војислав Ст. Вељковић, Д-р Војислав Д. Маринковић, Гаја Милорадовић, Димитрије Илићановић, Д-р Драгољуб Араџеловић, Драгољуб Јосифовић, Драгомир Радуловић, Драгутин Т. Васић, Драгутин Д. Пећић, Драгутин Рашић, Ђока Марковић, Ђорђе Благојевић, Живко Р. Милвојевић, Живојин Перић, Илија П. Михајловић, Јаша М. Продановић, Јовта Вељковић, Јован М. Жујовић, Јован П. Јовановић, Јован С. Јовановић, Јован Ж. Јотић, Јован С. Стојковић, Јосиф Ст. Јабушенић, Коста Ризичић, Коста А. Тихотијевић, Д-р. Лаза Пачу, Љубомир Стојановић, Маринко Станојевић, Миса Даниловић, Милан Марјановић, Милеја Богојевић, Милован Лазаревић, Милован Т. Недић, Милорад Драшковић, Милорад Павловић, Милош Милојевић, Милош Савчић, Милун Лукић, Милутин Станојевић, Мита Исаковић, Михаило Косовљанин, Михаило Пејаћ, Михаило А. Поповић, Михаило Ранковић, Михаило Р. Радивојевић, Михаило Стојковић, Михаило Шкорпић, Никола Васић, Никола Казимировић, Никола П. Пашчић, Пејма Цветановић, Петар Васић, Петар Станковић, Сава Богојевић, Светозар Богдановић, Светозар Стојадиковић, Сима Златићанин, Сима Д. Катић, Сима К. Радовановић, Сотир Балтезовић, Станко Петровић, Трина Бадаеровић, Чедо А. Радовић. *Свега 69.*

После гласања.

Поглављеник, Коста Стојановић. — Извољите, господо, чути резултат гласања. Гласало је свега 90 посланика, од којих 79 гласали су за а 11 против. Према томе објављујем да је овај законски пројекат у начелу пријет.

Извољите чути г. извештача.

Извештач, Урош Ломовић прочита доуну у чл. 2. (Види састанак XXXIV).

Поглављеник, Коста Стојановић. — Пријам ли Скупштина чл. 2.2 (Пријам).

Објављујем да је пријет.

Извољите чути даље.

Извештач, Урош Ломовић прочита измену члана 4. (Види састанак XXXIV).

Никола Узуновић. — Господо, ја сам важљиво саслушао г. Министра Просвете и, поред осталих тачних ствари, које је он у свом говору изнео, једна од најтачнијих је та: да и наше женскиње треба да добије што темељније образовање. Нарочито је тачан његов напоменштај: да овако израђен законски пројекат, који има ту тенденцију, да наше женскиње васпита, самим собом већ не

извучи у који ничко свете, гледа се да, зије, ричери жепек тистити како, доказ жепек да св иду и једини за на Г. прива учени издри да се у гим Неуу. Кад гимна које у ту наши које грани желеу закол поти и тог жали ности је м допу ту д В том тирте муши требе цеду или тирте шује требе мваз реда са п Беог депа ниста годи и во и об од кј децу више то је ту де омогу

влачи потребу, да морало створити извесне школе, у којима ћемо спремити наше женскиње за наставничко особље. Тако убедљива реч Министра Просвете, даје ми право да га упитам, кад он тако гледа на ову ствар, зашто је пропустио востарати се да, — поред једне једине пуне женске гимназије, која се такође предлаже за Београд, као примерско место — предложи бар још једну пуну женску гимназију негде у унутрашњости земље. Статистика о школовању женске деце, која се, свакако, налази пред г. Министром, морала му је дати доказа, да има места која показују да имају довољно женске деце која показују вољу да се школују и да сврше пуно гимназију, те да стекну право да иду на факултет, то, — како рече г. Министар, — једино училиште, које може да спреми женскиње за наставничко особље.

Господо, кад вам кажем да у Нишу постоји приватна женска гимназија, у којој има око 200 ученица које иду у ту школу плаћајући школарину, издржавајући саме међу собом ту школу, онда може да се постави питање: колики би број женске деце у гимназији био кад би то била државна школа? Несумњиво је, да би тај број допр до 500 ђака. Кад Ниш као место које је прикупило у женску гимназију сву женску децу из околине, као место које може, а на томе треба и радити, да привуче у ту женску гимназију и женску децу, која би у нашим школама могла да се спреме за задатке, које може бити имају да врше и ван наше уже границе, онда, мислим, да ћу потпуно погодити и жељу и расположење г. Министра Просвете, ако замолим Народну Скупштину да у оволе питању потпомогне г. Министра, који несумњиво то жели и томе тежи, што ће икако из расположења да не жели материјалне додатке за остварење те могућности да се у Србији још у једном месту, а које је мишљење, да је Ниш најгодније место, да се допусти још бар једна женска гимназија, која ће ту државну и ону потребу моћи да подири.

Као што је, господо, учињено са овим пројектом то, што се донушта да женска деца до четвртог разреда гимназије могу или заједно са мушкима, то је начелно питање, како на ту ствар треба гледати да ли допустити женској деци да целу гимназију могу свршити заједно са мушким или ограничити да могу или заједно само до четвртог разреда гимназије. Ја се за то питање оглашујем за некомпетентног, нећу улазити у то да ли треба допустити женској деци да сврше целу гимназију са мушким или треба после четвртог разреда одвојити их, али оно што ја могу да тражим са правом то је да се створи могућност, да и мимо Београда постоји још једно место где могу женска деца да сврше пуно гимназију. А како се г. Министар с тиме слаже, несумњиво је да је најгодније место Ниш као место скоро ослобођено, и по своје начину живота и по својим навикама и обичајима најближе и најродније овим местима, од куда треба да желимо да привучемо женску децу да се тамо школују, на тај начин ми би са више успеха вршили наш национални задатак, а то је за нас тако крутна и велика ствар да на ту цел не смејемо жалити издатке, који ту ствар омогућавају.

Редакција прве алијеје чл. 4. мени не може да се довадне због тога што је изостало, да се у њој каже да се допусти отварање једне пуне женске гимназије у Нишу. У том смислу ја сам спремио једну кратку измену, која се састоји из неколико речи: да се у чл. 4. другој тачки прве алијеје на мес о речи: „је“ стави реч „су“; да се после речи „у Београду“ додаду речи „и у Нишу“, и да се после речи „и“ дода реч „до“ и на тај начин ће се омогућити отварање пуне женске гимназије у Нишу.

Ово је неопходна потреба још и са овог разлога. Ако би се овај предлог примио без овог мог предлога ми би имали ово: да би женска деца до четвртог разреда отишла са мушком децом а у петом и шестом разреду женске приватне гимназије остао би недовољан број тако да би престала могућност да се одржи приватна гимназија, а ми бисмо од тога имали чисте штете. Како је овај предлог, свакако сагласан са погледима г. Министра и владе, а мислим да ни један посланик неће имати ништа ни суарот њему, то молим г. извеснога и г. Министра да га приме и десет посланика да ме потпомогну. (Потпомогну га).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Бојиновић.

Јосиф Војиновић. — Истина, господо, да је и раније било оваквих закљона, по којима су поједини Министри и владе подизали школе, и тако су тим законима многа места остала без школе. Шта више, као што рече г. Министар, школе су и укинуте као што је случај и са Лозницом, Свилајцем, Алексинцом и још неким местима. Ја бих се радовао кад би садашњи Министар остао да изврши овај закон, па да, као што рече, обрати извесну важну и бригу на подизање средњих школа у граничним крајевима. Ја сам јак лозничке средње школе, у којој је било само два разреда а у последње време до 1874 год. четири разреда. Старијем врлика, сигурно из политичких разлога што је Лозница давала опозиционаре влади, па је средња школа морала бити укинута. Не бих желео да се и у будуће деша то да се и са таквих разлога школе укидају. Ја сад нисам рекао да су радикали укинули школу што је Лозница послала опозиционара у Скупштину. Ви знате како постоји округ подрински као гранични округ, а нарочито како постоји варош Лозница.

Ја као јак те школе био сам у друштву са многим босанским ђацима, а и данас за наше Србе у Босни врло је потребна гимназија у Лозници. У Зворнику те школе нема а ти људи немају где да се школују и били би принуђени да долазе у наше крајеве, у нашу земљу, а то знате, господо, шта значи са нашег националног гледишта. Ја бих молио г. Министра, усвајајући све његове разлоге у начелној дебати о овоме пројекту, а и онага који би после њега дошао и који би извршио одредбе овога закона, да нарочито води рачуна о чл. оделку чл. 1. који каже: „ниједна се државна средња школа не може отворити, ако нема за њу спремно прописане школске зграде са школским намењетим и потребним училима, што ће оценити нарочита комисија“.

Ово је доста растегљиво и свакад се може наћи прилике да се каже: е па, нема то и то, и ако нешто мало фали, због чега би могло бити, може се учинити да се ова наша жеља не оствари. О томе треба, господо, водити рачуна. Лозница има подобну зграду, (*Министар Просвете Љуб. Јовановић*: Има, ја то потврђујем), и може бити нешто мало фали у училима, и држава са националног гледишта треба да се бистара и помогне томе крају. Треба водити о томе рачуна, да подриски округ као највећи округ, који највише даје овој држави, нема у том погледу школе какву треба да има. У Шипцу постоји шесторазредна гимназија, а Лозница нема ништа. Господо, свега шест разреда гимназије имамо у најнасељенијем и најбогатијем месту.

То је, господо, жалосно, ја мислим да ће г. Министар о томе водити рачуна и првом приликом при остварењу овога закона, да округ подриски, а нарочито варош Лозница добље одмах средњу школу.

Поглављеник, Коста Стојановић. — Има реч г. Министар Просвете.

Мин. Просвете, Љ. Јовановић. — Г. Бојновић могао је из мога говора стећи уверење, како гледам на питање отварања школе у Лозници. Ја сам летос случајно пролазио кроз те крајеве и обилазих сам стару лозничку зграду, у којој је била стара школа, и ја мислим да је она и сад погодна за школу ако се лепо оправди. Ја чујем да они мисле задати и нову зграду а и ова стара школа биће у први мах довољна за овај посао. Училима пак исеку стара да се не може округ или држава за њих постарати.

Поглављеник, Коста Стојановић. — Има реч г. Радослав Агатовић.

Рад. Агатовић. — Господо, и ја ћу код овога члана и као професор, и као родитељ и као човек, који је дао иницијативу и који је највише вршио помоћ и урадио да се у Шипцу отвори приватна женска гимназија за школовање женске деце, да кажем тако исто своју напомену, и да упути молбу г. Министру, да једну погрешку ранијег закона поправимо у томе смислу, у коме је и сам г. Министар данас са обзиром на васпитање женске деце, те друге половине нашег друштва сав говорно.

Ако је ипак потребна женска гимназија за то образовање друштвено, које треба дати и тој другој половини, саставном делу нашег заједничког живота у друштву, то је збиља потребно дати такву гимназију ономе крају који у том погледу највише оскудева.

Истина је, да жена дели са својим мужем судбину, али је истина, да је и мајка једино и способна да ради, да васпитава и упути своје дете правцу извршења и државног и националног задатка. То образовање потребно је више нашем крају и југоистоку Србије него и једном другом крају Краљевине Србије.

И ја се, збиља, чудим, да је раније законодавац могао да донесе такву одлуку, кад је признао отварање само једне женске гимназије, да она буде искључиво у Београду; чудим се због тога, што је

Београд у могућности да има много више других стручних женских школа у којима родитељи могу своју женску децу васпитавати, док остали крајеви Србије исеку у томе добром положају као што је Београд. Београд или ипак своју интелигентну средину, која може да утиче на женско васпитање, и да без школе и стручне спреме да женском чедлдету потребно друштвено образовање. Други крајеви тога већ мање имају. И, господо, ако би неко рекао, да је женска гимназија сувишна, она је сувишна у Београду. Али кад је већ ту, и кад има примера да је стручно образовање које треба да имају наша женска деца за свој допнији живот, потребно, и кад ће бити случајева и да београдске женскине продукује своју стручну спрему на Универзитету, овда нека та једна гимназија ту остане. Али, господо, једна је гимназија и сувишне мало да задовољи потребе за образовање српске женске деце.

Најбољи доказ за то јесте ово. Ја случајно немам овде статистику занимања родитеља и одакле су женски деца, која се школују у београдским гимназијама, али знам на пример ово тачно, да добра једна половина те женске деце која се школују у Београду, јесте из унутрашњости. Али мало пре је г. Министар сав поменуо, како је то тешко кад се и мушко дете одвоји од своје средине и од надзора својих родитеља и своје родбине, па оде у већу средину где је надзор забав и где га каткад нема; а колико је то тек тешко за женску децу? Познати примери који су се десили се женском децом овде у Београду за неколико последњих година, од кад су се нагомилала женска деца и у учитељској школи и у гимназији, најбоље показују каквој се невољи и немирници излажу женска деца која дођу у Београд ради школовања. Ово је тачно: ни један богатш из Србије није послао дете у женску гимназију ни у женску учитељску школу у Београду, него богатији родитељи шаљу своју женску децу у васпитне заводе преко или у Београд у специјалне, приватне васпитне заводе, женску децу у београдску женску гимназију шаље средњи чиновнички staleж и занатлијски, дакле сиротиња. Та сиротиња нема могућности да надзира дете у добре могуће фамилије, које би могле да воде надзор као што треба, него траже по периферији Београда удерице у које смештају своју децу, дајући их на васпитање често врло проблематичним породицама. И данашња управа Женске Гимназије, господо, у том погледу има огромне тешкоће, муке и невоље, да води надзор и да се стара, да та деца не посприју у средини у којој могу доћи до искушења саме зато, што су ту без довољног надзора, заштите и одбране. Господо, много је лакше тај надзор водити над женском децом у местима која су по људству свом мања и по друштвеним комуникацијама далеко способности за већење тога надзора. Некада, у своје време, кад је учитељска школа била у Шипцу, господо, знало се сутра дан одмах ако је који ђак у нече у казану спротно. Ми данас у Шипцу чујемо, кад је који ђак прешао неким сокаком, ми одмах сутра то знамо, јер је мало место на се знамо и водимо надзор. У Београду је то апсолутно немогуће.

Господо, с обзиром на саму потребу школовања женске деце и с обзиром на јачу могућност контроле над животом и васпитањем њиховим, с обзиром на потребе овог краја на југо-истоку Србије, који у том погледу највише осећа ту потребу, ја молим г. Министра да допусти, да се у овом чл. 4. *дометне тај предложени додаток за отварање још једне женске гимназије у Нишу.*

Г. Министар би имао разлога да прими ово из чисто стручних разлога, које ће он осетити можда још у првој години применљивања овог закона. По овом закону допушта се женској деци да иду у мушке гимназије до четвртог разреда закључно. Господо, баш у Нишу да узмемо тај случај, има толико ђака у приватној женској гимназији, да ће се када буде унес у мушку гимназију одмах образовати то једно паралелно одељење; и наравно педагошки је разлог кад има довољан број женске деце, направити се чисто женско паралелно одељење. И кад та деца заврше четврти разред гимназије и идију из гимназије шта ће да раде тад? *(Један глас: нека иду у учитељску школу.)*

Лето или ће у учитељску школу, на општ морају доћи у Београд, или у Брагујевац; а ако хоће да продуже гимназију онет морају доћи у Београд.

Да тога не буде, г. Министар може једним малим додатком у овоме члану 4. на крају само да дометне две речи у последњој алинеји, и да задовољи и ту потребу за отварањем још једне женске гимназије.

Ја бих молио да се у последњој алинеји члан 4., где се каже: Ако би у којој потпуној средњој школи било толико паралелних, да могу бити засебна потпуна или непотпуна средња школа, могу се та одељења одвојити у засебну средњу школу, — каже овако: „...могу се та одељења издвојити у засебну *непотпуно мушку и женску* средњу школу у истом месту“.

Тим се, господо, задовољана потреба и г. Министар може без великих изливних трошкова да прими предлог односно отварања целе гимназије у Нишу, а и у осталим местима где се буде јавила та потреба као у Ваљеву, Брагујевцу, не тумачећи закон овако, или онако.

Ја молим г. Министра и г. известиоца да овај додаток приме, или да га прибележе те да му на другом читању даду zgodнију стилизацију.

Подпредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Михаило Борђевић.

Михаило Борђевић. — Мени је жао што морам да говорим против назора, које су изнели и г. Узуповић и г. Алатоповић.

Ја сам расположен према Нишу, пријатељ сам његовога развоја и напретка, али кад је овде у питању један специјалан закон, о коме посланици морају — кад је реч о теме закону — водити рачуна, какве ће бити последице појединих одредаба, које се у тај закон уносе.

Баш због тога, што ми се чини, да ће уношење ове одредбе и проширавање овога закона штетно утицати на социјалне интересе нашега народа, ја сам против тога: да се проширење овога члана у овоме смјеру учини и за Ниш, као што траже г. г. Алатоповић и Узуповић.

Ја идем чак и даље. Ако хоћете, ја сам против чак и женској гимназији овој јединој, која постоји у Београду. Ја те своје разлоге приим из овога. Ми, господо, имамо данас на Универзитету мислим 78 ученица, које редовних, а које ванредних; и ако бисмо ми установили још једну женску гимназију, онда би смо на сваки начин тај број дуплирали, а како се прилике код нас развијају, вероватно ће се тај број и триплирати. И шта ћемо да радимо са тим наставницима? То су ученице, које саврше факултет на Универзитету, намах кћери сиромашних родитеља и треба им дати места, а држава неће бити у стању да им места да, и кад не буде држава у могућности да да хлеб свима тим наставницима које саврше Универзитет, онда нема смисла ни отварање те школе и стварати просветни пролетаријат. Ја мислим да поред ове једне женске гимназије још мање има смисла заводити још једну.

Овај закон допушта коедукацију мушке и женске деце, допушта да се заједнички у једној гимназији могу школовати мушка и женска деца, као што је био случај и раније, и тај случај ни мало није штетно утицао по наставу и васпитање. Зато, што се овим законом допушта заједничко васпитавање мушке и женске деце нема смисла отварање нове женске гимназије.

Ја мислим, да се сви морамо старати у првом реду да створимо од женске деце добре Српкиње, добре домаћице и добре раднице. Још су стари, класични народи казали: „кога су богови израели, одредили су му да буде наставник“. И данас можете да појмите да готово сви наставници, кад виде какве су тешке прилике за рад, како је скуп живот, а како се на другој страни чиновници наши награђују, многи сматра да је тиме што је ушао у наставнички позив, промашно циљ и готов је да се каје. И кад то стоји код мушких, који су много способнији да издрже борбу, зашто онда стварати тај женски пролетаријат на другој страни? Ја не видим никакав разлог да се то ствара.

Ја не говорим ово само с обзиром на наше прилике овде. Ја вас опомињем и на овај факт. Ви сви морате признати, да је Немачка данас једна од најкултурнијих и најпросвећенијих држава, да има школе на најдостојнијој висини, и у тој Немачкој, где су све школе заступљене како треба, имате од пре неколико година читав покрет против женских гимназија. У Немачкој устало се против женских гимназија и доказује се, да оне стварају женски пролетаријат, да женске у њима промашивају свој циљ живота и тражи се да држава попустно број женских гимназија редуцира.

Кад то стоји у Немачкој и кад видимо феминизам, који се развија из године у годину све више, кад он приморава Немце да буду предострежни, ја мислим да ми, који имамо да се развијамо, да подижемо и усавршавамо просвету, морамо се старати да нам темељ просвете буде што чвршћи. Без невоље не треба стварати зло, које ћемо после гледати да редуцирамо, али ће то бити доцно. Ја мислим, да кад већ постоји једна женска гимназија у Београду — а да је моје питање ја и то не бих оставио — да онда не треба отварање и другу у Нишу. Ако је код неке женске неодољива

жеља за усавршавањем, за студирањем, закон наш допушта да могу женске и приватно учти и полагати све испите. Kad господo, поред једне женске гимназије, ако у њу не могу све женске да уђу, оне нека се спремају и по приватним гимназијама, а стоји им отворено, да полаку испит зрелости и све остале испите, и ако је толика жеља за рад, добиће сведоштво на нека иду на универзитет; али без праве потребе, без интереса земаљског, не треба уносити у закон одредбе, које ће имати штетних последица.

Потпредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Бора Поповић.

Бора Поповић. — Мислим, да не треба, на супротив мишљењу мога пријатеља г. Ђорђевића, нарочито доказивати потребу школовања женске деце. Ја ћу баш да се заузмем за школовање женске деце у Београду, ујаво жељим да се прва алинеја четвртог члана објасни онако како треба.

Овом се алинејом проводи коедукација, заједничко школовање мушке и женске деце кроз четири разреда за све школе, па се додаје, да у Београду има једна државна школа за женску децу. Значи да она деца, која су се заједнички школовала са мушким децом, могу доћи у Београд и продужити и вишу гимназију у Женској Гимназији.

Сем тога има још четири нижа разреда женске гимназије. Ја бих желео знати и молио бих г. Министра да се то овде утврди, да ли и за београдску женску децу важи да се могу школовати у гимназији с мушким децом заједно. То је нарочито потребно утврдити, што овде није довољно јасно, да су све четвороразредне средње школе заједничке за мушку и женску децу.

После ове примедбе ја ћу да се задржим на алинеји 4. — Онде се говори да за отварање једне државне средње школе треба нарочита комисија, која ће прегледати, да ли школска зграда одговара хигијенским потребама и тако исто, да ли је снабдевана школским наменштајем и училима. Мислим да би требало нарочито утврдити и одређено казати, ко треба да саставља ову комисију. Ја мислим да у овој комисији на пример, треба да буде један инжињер, један лекар и један од просвете.

Ја ову примедбу чиним због тога, што сам приватно чуо, да је иету примедбу учинио и Државни Савет. Констатујем, да ми о овом пројекту немамо мишљење Државног Савета, што је противно Уставу и Пословном Реду. (Министар Просвете и Црквених Послова, *Љуб. Јовановић*: Није, није!) Јесте, г. Министре, зато што је мишљење Државног Савета штампано и послато Скупштини.

После ми је нала у очи једна недоследност у алинеји 6. и 7.

За отварање појединих разреда, дакле за отварање четвороразредне гимназије, у шесторазредну и шесторазредне у потпуно гимназију, предвиђа се максимални број ђака, и још се каже да максимални број треба да буде при упису пријављених ђака. По том максималном броју за пети и шести разред довољно је 26 ђака, а за седми и осми 20 ученика. Међутим, кад се, обрнуто, потпуна гимназија претвара у непотпуно, шесторазредна у четвороразредну, сасвим другачије стоји с тим бројем

Ђака. Тражи се да узастане кроз три године у седмом и осмом разреду буде мање од 25 ђака а у петом и шестом мање од 40 ђака годишње.

Ако упоредите ове цифре, види се једна недоследност. Не тражи се исти број ђака при отварању, који се тражи при отварању нових разреда. При претварању шесторазредних у четвороразредне отишло се далеко, да се ова одредба готово коси са самим законом, са старим нормама, које се у закону налазе. Тражи се, да у петом и шестом разреду не сме бити мање од 40 ученика, а у самом закону се каже да у једном разреду не сме бити више од 40 ученика, а ако буде више, отвара се паралелно одељење. Не говори се о минимуму.

Министар Просвете и Црквених Послова, Љуба Јовановић. — Потпуно разумете. Ово се разуме у оба разреда заједно.

Ђорђевић Поповић (наставља). — То се опет не слаже са оним горњим. Ја сам мислио да ово треба довести у неки склад, да има некога принципа.

Овде се вели четвороразредне средње школе могу се затворити, ако не би било 100 ученика годишње. Ја бих волео да се каже: „На крају школске године“. Ово због тога што је познато да има у томе злоупотреба. Јави се на пример преко 100 ученика форме ради да са одржи гимназија, па се после испитне велики број ученика, оде у друге гимназије, и тако нове гимназије нису никакве гимназије, то је просто изигравање закона. Ја бих молио да се према овим мојим примедбама чл. 4. улесни.

Потпредседник, Коста Стојановић. — По овоме члану завршен је претрес.

Има реч г. Министар Просвете.

Министар Просвете и Црквених Послова, Љуба Јовановић. — Господни предговорник нарочито је једну примедбу, коју је по важности требало учинити у начелном претресу.

Каже се да је побређен чак и Устав што није Скупштини дато мишљење Државног Савета. Молим вас: Тако ствар не стоји. Устав предвиђа случајеве кад се може поднети законски предлог без мишљења Државног Савета. Тај је случај наступно код овога законскога предлога. Државни Савет није у року, који сам му по Уставу одредно, послао своје мишљење. Истина он је по Уставу могао тражити да се тај рок продужи. Међу тим Државни Савет није тражио продужење рока нити је послао своје мишљење по овоме пројекту. Господо, ја сам чекао, чекао прилично дуго, и кад сам видео да тога мишљења нема, ја сам се користио Уставом који допушта да у том случају могу поднети законски предлог без мишљења саветскога. После ми је и то мишљење стигло, и ја сам имао намеру да га ипак спроведем Народној Скупштини ујаво народним посланицима, па је у томе било некога неслагања: друго је гледалине било Председника Скупштине, и тако је спрењени и иницијани тај извештај Саветски остао нераздан. А ако господа посланици желе, ја могу наредити — ад, за пет минута имаће га. (*Бор, Поповић*: Значи да има извештаја). И ја кажем да има, али он већ за Скупштину и за мене није обавезан ни у колико. Ви ћете га сад, рекох, за два минута имати, и можете

се користити њиме, а ја могу вам казати да су примедбе Државнога Савета ситне и немају ништа тако битно, да бих ја имао разлога да их кријем.

Што се тиче осталих замерака допустите ми да нешто кажем. О разним предлозима г. Узуновића, г. Агатовића и г. Поповића о школовању женске деце имао оно да изјавим. Ви сте чули које мишљење изложио по томе питању, а могу додати да ја лично мислим да треба ићи и даље него што мој предлог гласи. Ја сам као наставник у гимназији имао много искуства са заједничким школовањем мушке и женске деце у свима разредима, а и као наставник Велике Школе имао сам тако исто искуство сав ретких изузетака. Зато могу рећи да нема никакве озбиљне неправде од заједничког школовања мушке и женске деце ни у средњим школама ни на Универзитету. Али знам и то да има у том погледу у наставничком телу и прилично другачијег мишљења. И данас сте чули такво другачије мишљење од г. Михаила Ђорђевића. Ја сам водно рачуна о томе и одредно да заједничка настава иде до 4 разреда, и то молим да се разуме закључно до четвртог разреда, као што су и предговорници схватили. Али, као што сам рекао ако Скупштина налази да се може више дати и проширити право за женску децу више од овога, што сам дао ја бих молио да се потражи одесна формула за решење са којим бисмо се могли сложити и да то оставимо за друго читање, а дотле ћемо видети како је најбоље.

Ипаче морам изјавити да ми се не чини да има контрадикције, у колико се тиче женске деце у Београду. Кад се овим чл. 4. женској деци у Београду даје нешто више него унутрашњости, онда разуме се по оном а fortiori, да се даје и оно право које имају деца у унутрашњости. То се само по себи разуме и молим да се у томе смислу предлог и прима.

Сад што се тиче ове напомене, да се не слажу бројеви, који су прописани кад треба затворити једну школу или неки разред са бројенима са којима се отварају разреда. Проста је ствар тражити се извесни број ђака да би се могло нешто почети, да би се једна школа могла отворити или повести на већи степен. Претпоставља се том приликом, да ће у додицијем живому школском тај се број поупити и школа имати довољан број ђака. Али ако се додиције напротив покаже, да школа нема шта треба, да се закон изиграва овим или овим начином, онда се предвиђа онај минимум који школа мора имати за три године, јер је за три године тешко тај број удесити. Може смислица за једну годину да се удеси, али за три године узастопце, то је прилично немогуће. Међутим немам ништа против тога, ако ћемо да додамо како се овде мисли број ђака на крају школске године, али мислим да је и ово јасно, и наглашујем, да се потпуно слажем, да је смисло ове одредбе онакав, како и г. Поповић изјавио и да се овде предвиђа бројно стање ђака онако како је на крају, а не како је у почетку и средњи школске године.

Исто тако г. Поповић је говорио и о оној комисији, која ће имати да прегледа израде. Ја не бих имао ништа против тога, да се прецизира, како ће бити састављена комисија и ко ће комисију од-

ређивати. Како г. Поповић није учинио конкретан предлог, а ја га на брзу руку не могу спремити, то вас ја молим да га оставимо за друго читање, а ту је и већа гаранција, да ће се ствар добро решити, а дотле вас молим да оно примите како је предложено.

Потпредседник, Коста Стојановић. — Овде је био свега један писмен предлог, али је било више предлога за измену појединих алинеја у чл. 4., и како је г. Министар изјавио, да нема ништа против, да се те измене унесу пошто се стилизују, то ја мислим, да се Скупштина слаже с тим да се стилизација тих алинеја спреми за друго читање. Прима ли Скупштина чл. 4., онако како га је прочитао извештај? (Прима).

Објављујем да је чл. 4. примљен онако, како га је г. извештај прочитао.

Дајем четврт часа одмора,

(Настаје одмор).

(После одмора 11.35 час.).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Настављамо рад, господо. Има реч г. извештај.

Извештај, Урош Домовић прочита чл. 6.

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Извештај, Урош Домовић прочита чл. 7. (В. саст XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Извештај, Урош Домовић прочита измену и допуну чл. 13. (В. саст, XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Илија Илић.

Илија Илић. — Овај закон представља један напредак у просветним реформама. Поред тога унета је још у члану 13. једна новина и ја сад узимам реч да говорим, не због тога, што желим да г. Министар буде опширнији у објашњењу те новине, јер је она врло важна за нашу просвету и за образовање наше деце. Овде се предвиђа да може главни просветни савет допустити на предлог Министра Просвете факултативни избор појединих предмета, а после тога да може скратити наставни план према месним приликама. И збиља, господо, оваква одредба законска је неопходна не само у просвет, закону, него и у другим законима, јер не могу све потребе да се констатирну у једну одредбу и да за све крајеве важи један закон.

Но, кад смо овде код овог питања, ја ћу као родитељ, да покренем и друго питање, и да замолим наставнике, да они сами о томе питању размишле.

Господо, наша деца проводе дневно у школи 5—6 часова; после тога проводе још 4 сата на раду! Онда, кад се ми старији одмарамо, наша деца морају да раде! Такав велики умни рад, ја мислим, да заморава нашу децу, а то се и осећа

на њима, јер ми видимо, да су наша деца после школе толико заморена, да већина њих после школе остављају своје књиге и не настављају да раде. Кад сам ја запитао, зашто то, да деца морају да раде по 10 часова, онда ми је одговорено, да је програм толики, да га професори и поред тога времена не могу да сврше! Према овоме, господе, ја сматрам, да је ово један наврљак у томе погледу, кад се у овом чл. 13. предвиђа, да се наставни програм сврати. Сад има још друго нешто, што од самих наставника зависи, што деца раде толико. Деца морају проводити по 10 часова у школи, јер професори имају такав метод, да деца у школи, не слушају предавања, јер их не разумеју. Деца не слушају наставнике, а и кад слушају, они се слабо тиме користе, јер наставници предају сувише апстрактно, не наводећи конкретне примере деци. Тај је метод врло незгодан и деца више механички памте само речи, намађући везе са конкретним примерима из живота.

Ја бих желео, господе, да се г. г. наставници побрину и да, кад им је Министар изашао на сусрет овим чл. 13., којим се програм рада скраћује, да се и они побрину и да нађу начина и метода, те да оно, што они предају, встане одмах и умна својина ђака, који то слушају. Тако ће се деца моћи користити у животу, а не да, учећи ствари механички, заборављају све чим из школе изађу. То је моје мишљење, и за то сам устао, да, као човек, који има децу у школама, и као ђачки родитељ, проговорим о овоме. Прелазећи кроз школе са таквим програмом, деца готово доцније постају бескорисна. У животу се јављају као умни радници, јављају се на пр. као управљачи, а стоје на много нижем нивоу интелектуалном, него они људи, којима они управљају. Они нису могли оно своје знање и оне ствари, у животу да примене. Ја, дакле, држим, господе, да поред тога, што мењамо програм, треба и наставници да промене и метод и да не предају ђацима само апстрактно, него да наводе и конкретне примере из живота.

Потпредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Министар Просвете.

Министар Просвете и Приватних Послова, Ђуба Јовановић. — Ја сам и у начелној дебати казао, коју потребу има да подмири ова одредба. Свакако је једна од последица и то, да ће се моћи смањивати наставно градиво, а чим се смањује наставно градиво, онда ће отпасти ова незгода, која се осећа у свима једноставнијим школама, јер су ђаци сувише преоптерећени.

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан 13? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 13. (Види састанак XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 16. (Види састанак XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 18. (Види састанак XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 19. (Види састанак XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 21а. (Види састанак XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 33. (Види састанак XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 41. (Види састанак XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 42. (Види састанак XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 43. (Види састанак XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 44 и 45 *отпадају.*

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина ово? (Прима).

Објављујем да је примљено.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 46. (Види састанак XXXIV).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 47. (Види састанак XXXIV).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 48. (Види састанак XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 49. *огнада.*

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина (Прима).

Објављујем да је примљено.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 53. (Види састанак XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић чита члан 54. (Види састанак XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита чл. 55. (Види саст. XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима.)

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита чл. 56. (Види саст. XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима.)

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита чл. 59. (Види саст. XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима.)

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита: чл. 60. *огнада.*

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина? (Прима.)

Објављујем да је примљено.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита чл. 62. (Види саст. XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина? (Прима.)

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита чл. 63. (Види саст. XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита чл. 64. (Види саст. XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита чл. 64. (Види саст. XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита чл. 65. (Види саст. XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита чл. 69. (Види саст. XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Известилац, Урош Ломовић прочита чл. 72. (Види саст. XXXIV.).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Михаило Минић.

Михаило Минић. — Господо, ја сам као члан одбора код овога члана 72. одвојно своје мишљење.

По закону који је до данас важио, по овом члану имали су професори периодске повишице за првих 10 година сваке пете године, а после тога сваке четврте године. Овом се изменом сведе периодске повишице на четири године до осме године, а после осме године сваке треће године. На тај начин видели смо, да се мења закон, ставља се један финансијски терет страховито већи него што је то до сада било, и ја мислим да је то без нужде учињено, јер је законом од 1902 године донета дата материјална сигурност наставничком особљу и ова замена није била потребна и због тога сам одвојно код овога члана мишљење и мислим да ће Скупштина збила ову измену из овога члана изабаци и оставити по старом.

Ја молим десет посланика да ме у овоме моме предлогу потпомогну. (Не потпомажу га).

Потиредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Министар Просвете и Црквених Послова.

Министар Просвете и Црквених Послова, Љуба Јовановић. — Господо, ово је донета један терет и ја га нисам крио, он се одмах видео. Ја сам то казао и у почетку, да се ова реформа без извесних жртава не може постићи. Ја вам сада нећу о томе говорити оне ствари, које су вам и без тога јасне. Ви сте то слушали и у клубу и по својеридним собама: како су повећане плате нижњеранга,

како су повеćane plate судијама, како се спрема повеćanje plate и овцирима и т. д. Ви знате разлоге зашто је то већ учињено код појединих струка. Не радимо само ми то, Нису то повеćanje измислили наши судије и остали чиновници. Видјате шта се ради у другом свету, од како су наступило ово кривоће животних важица не само на храну него и обзирима. Студа осећа се потреба да се повећају награде не само чиновника него и свима другим људима. Она је повеćана и радницима и дневничарима, банкарским чиновницима, професорима привредних предузећа, као и заводима и великим трговцима итд. па онда природно је, дошли су на ред и — професори. Сада нас долази да према томе цените оно, што сам сада предлажем на име тога њихова „догодњава“.

Како је пак уопште дошло да се ова таква покреће, ја сам вам још у извештају претреса нагласио, кад сам казао: да је од једног мог предходника покренуто питање о изради новог закона о средњим школама и, природно је, да је тим самим одмах стављено на дневни ред и ово питање о платама, о које сада говоримо. Чим се претреса два закон једне струке, онда се претресају и сва питања, која тај закон обухвата, па кад се претресало питање о платама, шта се друго могло рећи него то: да те плате треба мењати. Ја сам дакле ватеким тај рад и нашао сам да је све у њему у складу оправдано, али оно што је о платама предочио нашао сам да не могу усвојити. Ја сам водио рачуна о свима државним потребама и новцама, па сам знао на шта бих цеду старог могло довести и ја сам све пре свега на оно: да се максималне плате не повећавају као што је израћени пројекат чинио. То повећавање двојакот је значаја. Не само што се не повећава оно што чиновник максимално прима, него се не повећава ни пензија, а то је оно што ми треба да се увек старамо: да пензионери буду не повећавано.

Па шта се онда ипак чини професорима?

Чини се оно што је најпотребније: да се чиновнику, кад заснива породицу, кад ступа у живот са извесним обавезама, које је, школујући се, примао на себе, даде могућност да се што пре тих обавеза ослободи. А ви знате у каквим се приликама наши људи школују, знате да ми немамо тих великих мараца којима би се то све заслужило, а сви тога има и људи који се и не жену. С тога је требало да се сви ти људи почињући службу ослободи тих старих обавеза или што је нарочито потребно да у првим годинама не платију и друге. Права је политика она која води рачуна о томе да се чиновник прихвати првих година своје службе, да не узидне у каматничке друге, јер кад узидне у њих још у почетку, онда му је врло тешко исплатити из њих код кредитних прилика у којима живимо.

Ето зато сам ја мислио да треба дати могућност професорима да до бољих плата дођу још у првим годинама своје службе.

Па како ће ово остати буџет?

Ја знам да је њему и најмања повицина тешка, али ипак ја нисам створио никаква изненађење Министру Финансија, који буде склапао нове буџете и никакав непредвиђени терет, него сам учинио нешто што још до сада нико није учинио у

овој Скупштини: казао сам да ће се за извођење ове законске одредбе потпуно буџетом предвиђати онолики суми, колико се може одређивати према налагању Министра Просвете, Министра Финансија, Финансијског Одбора и Народне Скупштине. На тај ће се начин уводити у живот без тешкоћа овај закон и то почињући од најмањих наставника. Ако прилике не доуште да се оно брзо уведу у живот, то се веће ни увести одмах.

А ако прилике доуште, зар не би било грехота да средства доуште, а ми то не урадимо? Али, тосноде, ја морам да вам кажем још један разлог, зашто то морам да учиним. Ми хоћемо нове школе. Нове школе без професора и не могу остати, зато ми морате плати људе, који ће ићи у професоре. Како стоји са данашњим бројем професора познато вам је. Ја сам имао у државним школама професорских часова невопуњених, и попустио сам их давањем хонорара: 400. (*Танасије Проћановић*: Колико има наставника на одсуству). Ја сам то говорио у дебати о буџету и дао сам могућност тосноди да се увере, да не стоји у истини прича, да је половина наставника на одсуству. Нађите, г. Проћановићу, то у степеновским белешкама, па ћете се уверити да је тако, а ја све цифре кога ресурса не могу платити. За ових 400 хонорарних часова треба ми 23 професора, а за нештине треба ми још 10 учитеља. Треба ми, дакле, 33 наставника које немамо у садашњим школама. А кад још хоћемо да отварамо нове школе, ми морамо имати нове наставнике. Како ћемо добити нове наставнике ако не будемо урадили ништа, да те људе привучемо за овај посао?

Овом приликом ја вам обраћам важну и на ово: Ви знате да приватним средствима у школама имате за наставнике многе људе, који нису подложни ни пензији на Универзитету, и ти су људи тамо плаћени до 3.000 дина годишње, па зар је право људима који изају у универзитетски и професорски пензији плаћати мање? А треба ли да гоноризи о томе шта се плаћају лекари, инжењери и оружне деловође во самоуравнаним телима? Ноналики: кад се наставници во приватним гимназијама онако плаћају, онда мислим да је питање интереса државе, која хоће просветних службеника, да уради оно што се овим предлогом тражи.

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Извештај, Урош Ломовић чита чл. 73. (Види састанак XXXIV.).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Извештај, Урош Ломовић чита чл. 75. (Види састанак XXXIV.).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Извештај, Урош Ломовић чита чл. 76. (Види састанак XXXIV.).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Новстилац, Урош Домовић чита чл. 77. (Види састаок XXXIV.).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Новстилац, Урош Домовић чита чл. 77. а. (Види састаок XXXIV.).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Новстилац, Урош Домовић чита чл. 94. (Види састаок XXXIV.).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Новстилац, Урош Домовић чита: Чл. 136. *отпада.*

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина? (Прима).

Објављујем да је примљено.

Изволите чути даље.

Новстилац, Урош Домовић чита: Чл. 137. по предлогу. (Види саст. XXXIV.).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан? (Прима).

Објављујем да је примљен.

Изволите чути даље.

Новстилац, Урош Домовић прочита: Чл. 141. по предлогу. (Види саст. XXXIV.).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Министар Просвете.

Министар Просвете и Црквених Послова, Љ. Јовановић. — Овде је потребно казао да се ово додаје чл. 141-ом. Овај члан 141. односи се на оне намене, које су у овом закону учињене 1901. и 1902 г. Оно би овако гласило и ја вас молим да ме саслушате, а г. новстилоца да прими. (Чита):

Чл. 142. који ће гласити:

Овај закон о изменама и допунама у закону о средњим школама ступа у живот кад га Краљ потпише и у службеним се новинама објави, и тада престаје важити закон о уређењу Више Женске Школе од 19. јануара 1879. године са својим изменама и допунама од 26. јула 1898. у колико његово трајање није предвиђено овим законом и његовим изменама (чл. 4.), као и последња алинеја чл. IV закона о изменама и допунама у закону о уређењу учитељских школа од 10. маја 1902. године.

Новстилац, Урош Домовић. — Ја примам овај предлог господ. Министра.

Потпредседник, Коста Стојановић. — Прима ли Скупштина прочитани члан 142., која је пред-

ложио г. Министар и на који је пристао и г. новстилац? (Прима).

Објављујем да је примљен.

С овим је овај закон на првом читању примаен.

Ја мислим да ће се Скупштина сложити да давању седницу завршило. (Слаже се).

За дању седницу предлажем овај дневни ред. (*Мелентије Божовић*: Молим за реч).

Има реч г. Божовић.

Мелентије Божовић. — Господо, много година, а у овој години већ је четврти месец, како Скупштина ради а ми са решавањем о молбама и жалбама не излазимо на дневни ред. Збиља, то је већ много и ја мислим да ће се Скупштина са мном сложити, да за сутрашњи дневни ред ставимо као другу тачку: извештај одбора за молбе и жалбе.

Потпредседник, Коста Стојановић. — Молим вас, господо, ја сам вам прочитао тачке које су унете у дневни ред. То су извештаји разних одбора и онда претрес извештаја одбора за молбе и жалбе доћи ће на дневни ред.

Мелентије Божовић. — Извештај одбора за молбе и жалбе раздат је посланицима и сад има да се решава о томе извештају.

Ја бих молио да се тај извештај стави као друга тачка дневног реда.

Председник, Андра Николић. — Питам Скупштину, прима ли овако предложени дневни ред. (Чита):

- 1.) Претрес извештаја Верњакског Одбора.
- 2.) Претрес извештаја Одбора за молбе и жалбе о примљеним молбама и жалбама.
- 3.) Претрес зак. предлога о Устројству Судова.
- 4.) Претрес извештаја одбора о одени умесности посланичких предлога:
  - а.) г. *Мил. Милојевића* о изменама у закону о средњим школама;
  - б.) г. *Мих. Р. Радојевића* о служитељима у Краљевини Србији;
  - в.) г. *Стев. Јанковића* о изменама и допунама у закону о непосредном порезу.
  - г.) г. г. *Косте Стојановића* и *другова* о изменама у закону о уређењу Главног Државног Рачуноводства.

д.) г. г. *Драгољуба Јоксимовића* и *другова* о изменама чл. 32. у зак. о Државном Рачуноводству.

5.) Претрес извештаја Одбора о образовању општина:

- а.) Одвајање села Бањане од општине бањанске;
- б.) Одвајање села Дулене од општине великопозлачке.

6.) Претрес извештаја Одбора за издавање посланика суду: г. г. *Јевте Велковића*, *Косте Стаковића* и *Мил. И. Марковића*.

(Прима).

Давашњу седницу закључујем, а другу заказујем за сутра у 9 часова.

Седница је закључена у 12 часова у подне.

Видео секретар,
Михаило Јовановић.

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Господину Министру Просвете и Црквених
Послова

Пре четири дана преко 100 ученика учитељске школе у Алексиincu престали су посећивати часове.

Молим Господина Министра да обавести Народну Скупштину.

1. Да ли је истина да су та ученици напустили часове због тога, што је управитељ те школе великом броју сиромашних ученика благодетење које треба да буде 40 динара месечно и на које имају право, свео на 20—25 динара и тиме убрзао њихову егзистенцију и довео у питање њихово даље школовање?

2. Како је управитељ месечну државну помоћ у 40 динара смео смањивати?

3. Шта је предузето против управитеља због овог његовог поступка и због чијег неадекватног понашања у опште постоји негодовање ученика?

4. Је ли позан да учини да се свима сиромашним ученицима свих учитељских школа стално осигура добра материјална егзистенција државном помоћи, а да се у овом случају свима ученицима накнади она сума, коју су мање примили на име благодетења и да им се та помоћ даје онолико како је то уредбом предвиђено?

19. јануара 1912. год
Београд.

Интерпелант,
Триша Кацлеровић
народни посланик

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Г. Г. Министру Унутрашњих Дела и Министру Војном.

Да ли је познато г. г. Министрима да државни лекари оператори у државним, грађанским и војним болницама за операције које врше над болесницима у болницама не само наплаћују за свој труд, и ако на то немају права, већ врше најсуровије уцене?

Сме ли један државни лекар оператор, грађански или војни, над операције врши у државној болници, државним лековима, државном послугом и свим осталим да наплаћује од болесника тај свој рад и да сиромаше, који не могу да плате, у тој истој болници државној неће да оперише или то учини кад буде доккал?

Како ова пракса постоји готово у свима болницама, те за то овде и не износим примере, то ћу учинити у Народној Скупштини — питај г. г. Министре:

1. да ли ова лекари оператори смеју овако да поступају?

2. јесу ли вољни да стану на пут овој и суровије ружној и недонуштеној појави?

3. Шта мисле да предузму да ових појава у опште више не буде?

19. јануара 1912. год.
Београд.

Интерпелант,
Триша Кацлеровић
народни посланик.